

URLA ESKİ KONUT DOKUSUNDA CEPHE DÜZENLERİNE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÇALIŞMASI

Başak İPEKOĞLU*

GİRİŞ

Urla ilçe merkezindeki sivil mimarlık örneklerinin cephe düzenleri ile ilgili olarak hazırlanan tipoloji çalışmasında, mimarının oluşumunu tarihi süreç içinde etkileyen nedenler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu nedenle öncelikle genel bir cephe tipolojisi yapılarak, cephe özellikleri incelenmiş, daha sonra Urla'da görülen mimari türü etkinliğin nedenleri ve sonuçları açıklanarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

URLA ESKİ KONUT DOKUSUNUN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bugün İzmir ilinin önemli ve yakın ilçe merkezlerinden biri olan Urla'da sivil mimarlık örneği teşkil edebilecek nitelikteki yapılar; genellikle yerleşmenin güney, güneydoğu ve batı yönünde yer alan. Sera mahalle, Yeni mahalle ve Yenice mahallesinde bulunmaktadır.

19. yüzyıldan itibaren başlayan Rum nüfus artışı, bu zamandan itibaren, yerleşmede görülen mimarının etkinlik kazanmasına neden olmuştur.

Genel olarak engebeli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Urla'da, özellikle yamaçlarda yer alan mahallelerde doku sık olup, sokaklar dardır.

Çalışmamıza konu olan, sivil mimarlık örnekleri, Urla'nın güneybatı yönünde uzanan önemli ticaret arterlerinden biri olan Zafer Caddesi'nde ayrıca Postahane Sokak, Dere Sokak, Uzun Sokak, Güven Sokak ve Erinç Sokakta yer almaktadırlar. Yapılar, 1875, 1890. 1895 tarihleri ta-

* Başak İpekoğlu, Y. Mimar, Rest. Uzm. AÜDTCF Sanat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

şimakta olduğundan çalışmada Urla'nın 19. yüzyıl sonundaki durumu ele alınarak değerlendirmeye gidilmiştir.

Cephe Tipolojileri

İncelenen konutlar aşağıdaki gruplar halinde değerlendirilmiştir:

1. *Yalnız konut işlevine sahip olanlar:*

Bu yapılar, konut yerleşim alanları olan Postahane Sokak, Filiz Sokak, Erinç Sokak, Uzun Sokak ve Güven Sokak üzerinde yer almaktadırlar.

Bunlar:

1.1. Çıkmalı Tipler:

İki tam kattan oluşurlar. Çıkma cephede üst katta bir yanda yer alır. Genel olarak çıkma, girişin üstündeki cephe bölümündedir ve girişle çıkma aynı düşey aks üzerindedir. Buna göre; cephenin bir yanında çıkma ve giriş, diğer yanında altlı üstlü ikişer pencere yer alır. Giriş, derinliği az bir niş içinde son derece görkemli olarak düzenlenmiştir.

Değişmemiş örneklerde zemin ve üst kat yatay bir silme ile ayrılmıştır.

Çıkmaların hem ait oldukları yapılara hem de sokağa belli bir hareket ve canlılık verdikleri gözlenebilmektedir.

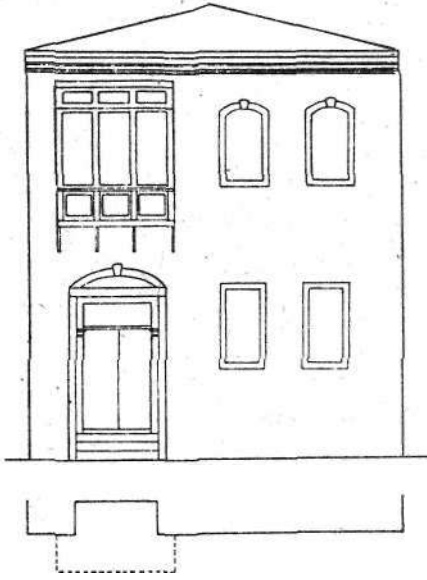
Çıkmalar cephe üzerinde ahşap konstrüksiyonlu tasarımlardır. Çıkma cepheleri, üç bölümlü olarak belirlenmiştir. Çıkma üzerinde düzenlenmiş pencereler giyotin tipindedir. Çıkmaların altında, dökme demirden, süslü motifli konsollar yer alır. Bunlar cepheye bir süsleme ögesi olarak katkıda bulunurlar.

Örnekler arasındaki farklılıklar çıkma cephelerindeki ahşap süsleme detaylarında görülür.

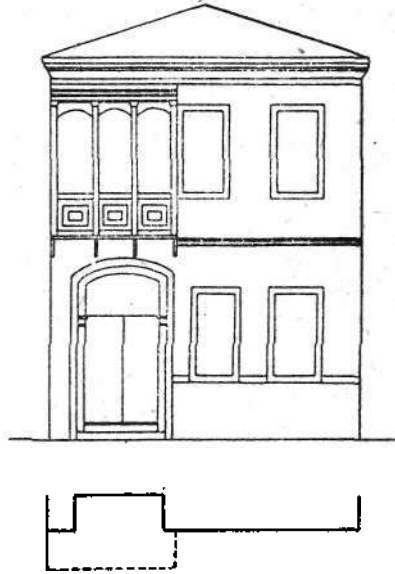
Bu tipler genelde zengin cephe elemanlarına sahiptir. (Şekil: 1.1.1, 1.1.2) (Fotoğraf: 1).

1.2. Balkonlu Tipler:

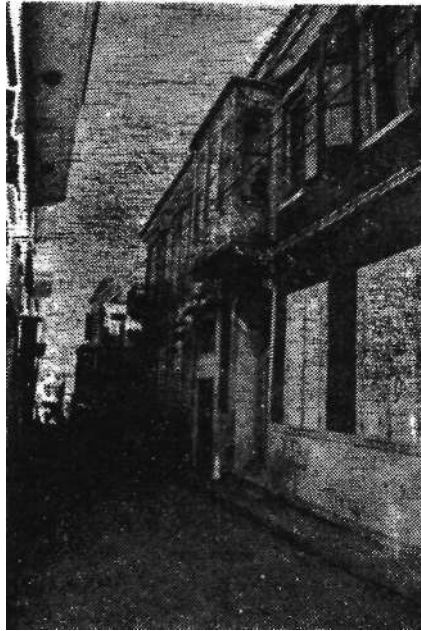
İki tam kattan oluşurlar. Bazı örneklerde toprağa gömülü bodrum katı belirlenmiştir. Bu kat depo işlevi görür. Cephede görünen kısmı 1 m. yi geçmez. Cephedeki pencere akslarında havalandırmayı sağlayan küçük açıklıkları vardır.

Şekil : 1.1.1. Çıkmalı Tipler (konut)

Şekil : 1.1.2. Çıkmalı tipler (konut)

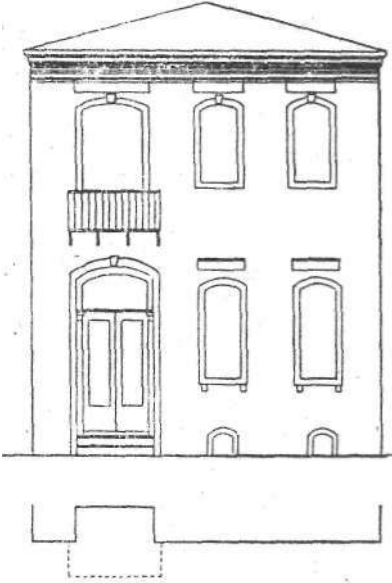

Fotoğraf : Çıkmalı bir örnek

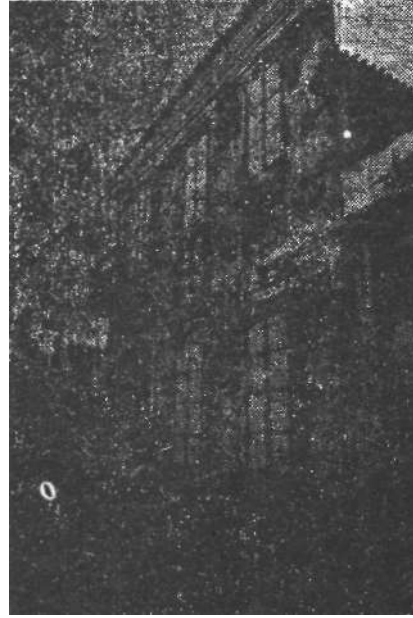
Balkon cephede üst katta bir yanda ve girişin üstündeki bölümdedir. Buna göre; giriş ve balkon aynı düşey aks üzerindedir. Cephenin bir yanında balkon ve giriş, diğer yanında aklı üstlü ildşer pencere yer alır. Giriş, derinliği az bir niş içinde son derene görkemli olarak düzenlenmiştir.

Balkon korkulukları süslü motiflere sahiptir. Altlarında dökme demirden süslü motifli konsollar yer alır. Balkonlar da çıkmalar gibi, cepheye bir süsleme öğesi olarak katkıda bulunurlar.

Balkonlu tipler de genellikle zengin cephe elemanlı örneklerdir. (Şekil: 1.2.1) (Fotoğraf: 2).

Çekil : 1.2.1. Balkonlu tipler

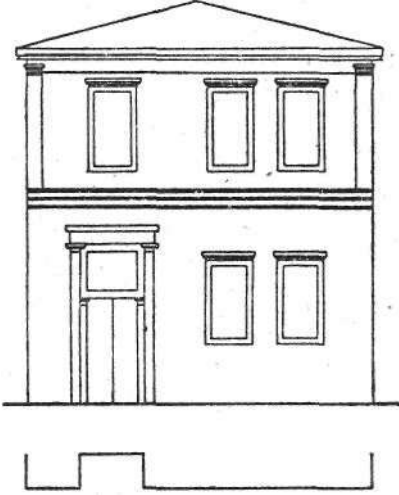
Fotoğraf : 2 Balkonlu bir örnek

1.3. Çıkmasız Tipler:

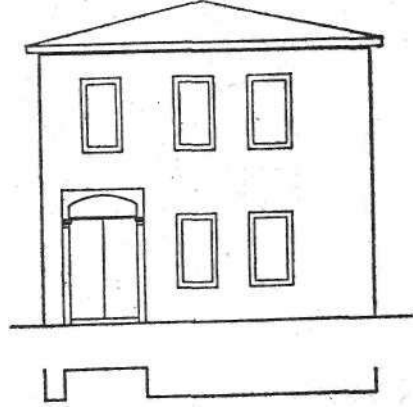
İki kat'ı örnekler:

A Tipi: Yaygın tiplerdir. Cephede giriş bir yanda düzenlenmiştir. Üst katta girişin üstündeki cephe bölümünde bir pencere, diğer cephe bölümünde altlı üstlü ikişer pencere yer alır. Giriş, derinliği az bir niş

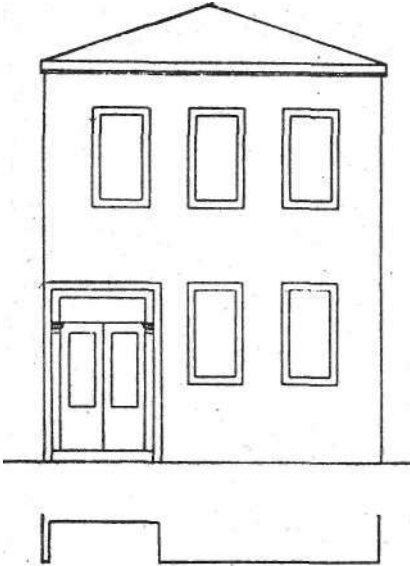
içinde veya cephe düzleminindedir. (Şekil: 1.3.1, 1.3.2,1.3.3,1.3.4) (Fotoğraf: 3). Şekil: 1.3.5 de verilen örnek nadir rastlanan bir düzenlemedir.

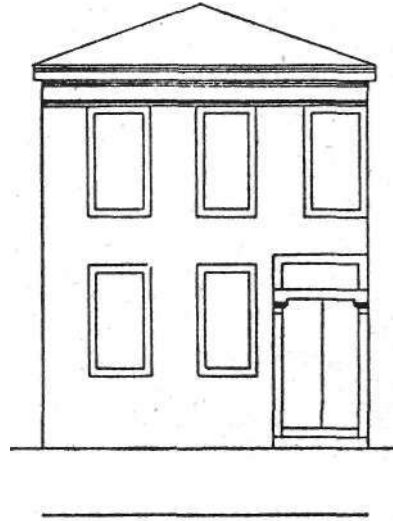
Şekil : 1.2.1 Çıkmasız Tipler - A Tipi
(kont)

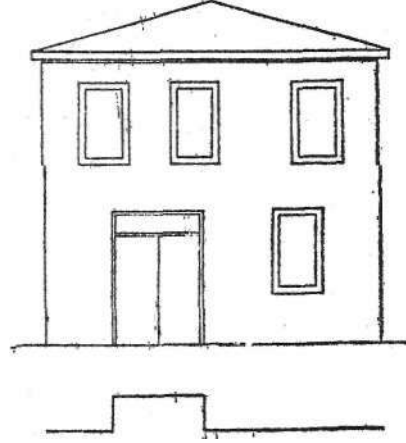
Şekil : 1.3.2. Çıkmasız Tipler - A Tipi
(konut)

Şekil : 1.3.3. Çıkmasız Tipler - A Tipi
(konut)

Şekil : 1.3.4. Çıkmasız Tipler - A Tipi
(konut)

Fotoğraf : 3 Çıkmasız bir örnek Şekil : 1.3.5. Şıkmasız tipler - A Tipi (konut)

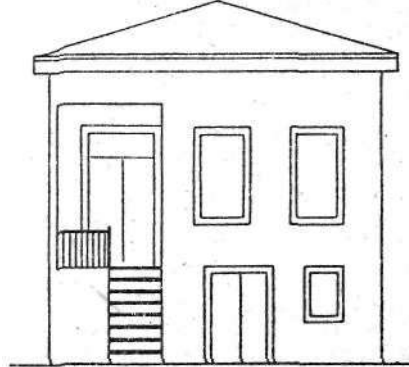
Bu tipler, zengin cephe elemanlı örnekler ve yalın örnekler olarak iki grupta değerlendirilebilir.

B Tipi: Bu grup yapılarda alt katta bir depo mekanı yer almaktadır. Buranın ayrı bir kapısı vardır. Boyutları ana girişten daha küçük, süslemesiz ve düz taş lentoludur. Depo mekanları genellikle 70 X 90 cm. boyutunda küçük pencere açıklıklarına sahiptir. Bu bölüm alt katta cephenin bir yanında yer alır. Diğer yanda evin giriş bölümü vardır. Bu tiplerde evin esas kapısı, doğrudan doğruya üst kata açılır. Sokaktan çıkılan merdivenlerle, bazı örneklerde geniş, bazı örneklerde dar bir giriş sahanlığına ulaşılmaktadır. Üst katta giriş bölümünün yanında ikili pencere düzeni görülür. (Şekil: 1.3.6, 1.3.7).

Bu tipler de zengin cephe elemanlı örnekler ve yalın örnekler olarak iki grupta değerlendirilebilir.

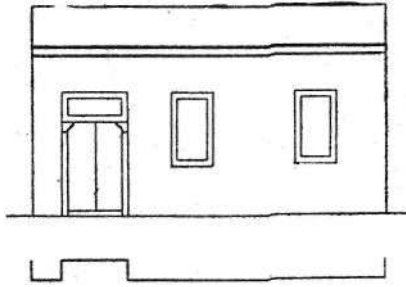
Şekil : 1.3.6. Çıkmasız Tipler - B Tipi
(konut)

Şekil : 1.3.7. Çıkmasız Tipler - B Tipi
(konut)

Tek katlı örnekler:

Yaygın değildir. Giriş cephenin bir yanında yer alır. Diğer yanda pencereler düzenlenmiştir (Şekil: 1.3.8)

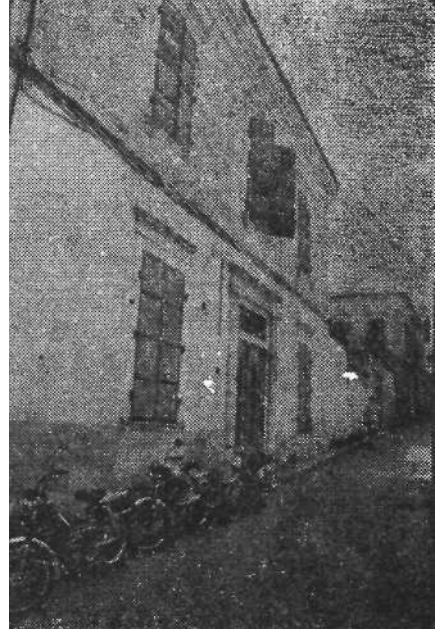
Şekil : 1.3.8. Çıkmasız Tipler - Tek Katlı

1.4. Herbiri kendine özgü özellikler gösteren tipler:

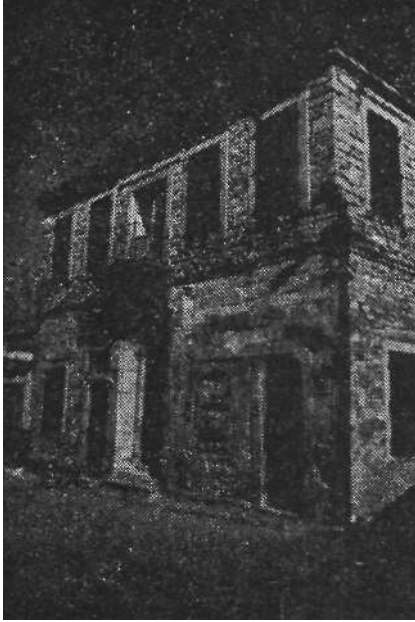
Bu grup yapılar, tek tek örneklerdir. Herbiri yarı cephe düzeni göstermektedir (Fotoğraf: 4, 5, 6, 7).

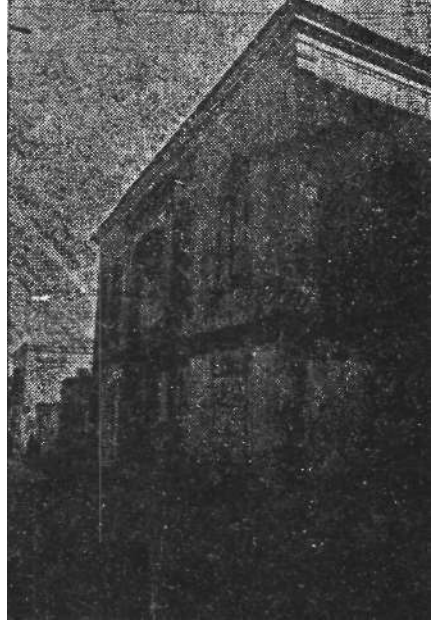
Fotoğraf : 4

Fotoğraf : 5

Fotoğraf : 6

Fotoğraf : 7

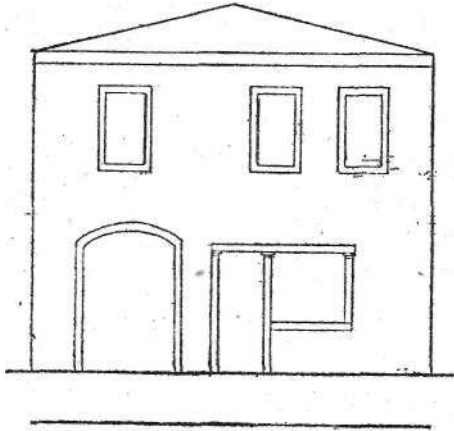
2. Konut-ticaret işlevine sahip olanlar:

Herbiri kendine özgü cephe düzenlemesi gösteren bu yapılar, şehrin önemli ticaret arteri Zafer Caddesi üzerinde yer almaktadırlar. (Şekil: 2.1, 2.2, 2.3). Ortak özellikleri genel olarak iki katlı olmaları, üst ka-

Şekil : 2.1. (Konut - Ticaret)

Şekil : 2.2. (Konut - Ticaret)

Şekil : 3. 2. (Konut - Ticaret)

tın konut, alt katın ticaret işlevine sahip olmasıdır. Dükkanların kapıları, basık kemerli ya da düz taş lentoludur. Pencereleer değişik düzenlemeler gösterir.

Konut girişleri bazı örneklerde görkemli, planda derin bir niş içinde düzenlenmiştir. Bu örneklerde geniş bir giriş sahanlığı bulunur. Pencereleer, üst katlarda ikili düzende ve 120x200 cm. boyutlardadır.,

Cephe düzeni yukarıda açıklanan yalnız konut işlevli yapılarda plan şeması genelde büyük bir ayrılık göstermemekte, alt katlarda genellikle bir oda, mutfak, tuvalet gibi servis hacimleri yer almaktadır. Üst katlarda ise, bir yanda uzanan sofa üzerinde iki ya da üç oda bulunmakta, odalar, bu sofaya açılmaktadır.

Cepheleri zengin cephe elemanlarıyla görkemli bir görünüŖe sahip olan evlerin içlerinde odaların tavanları ve kapıları zengin işçilik göstermektedir. Yalın cephe düzeni olan evlerin içlerinde ise herhangi bir süsleme yoktur.

Konutlar, yörenin ildim koşulları gözönüne alınarak; yazın serin, kışın sıcak olacak şekilde düzenlenmiş, dolayısıyla kalın duvarlar halinde inşa edilmiş, demir kepenkler tüm yapılarda kullanılmıştır.

Cephe Elemanları

1. Sokak Kapıları

Cephe tiplerinin özelliklerine göre, yapı cephesiyle aynı düzlem üzerinde, derinliği az bir niş içerisinde veya geniş bir giriş sahanlığı içinde düzenlenmişlerdir.

Kapılar, iki kanatlıdır ve genelde taş bir söve ile çerçevelemiştir. Basık kemerli veya düz taş lentoludurlar. Söveler ve lentolar kesme taştan ve süslemelidir. Kapı kanatları demir veya ahşap malzemedir. Alttan 1 / 4 oranında bir kısım masif bırakılmıştır. Geri kalan kısım canlı ve açılabilir kanatlar şeklindedir. Camların dış kısmına süslü motifli parmaklıklar konulmuştur. Kapının üst kısmında yatay bir pencere bulunur. Bu bölümde de süslü motifli parmaklıklar gözlenir.

2. Pencereleer

Yaygın olarak 120x200 cm. boyutlardadırlar. Pencereleer tüm örneklerde taş bir söve ile çerçevelemiştir. Lento ya basık kemer hiçi-

minde ya da bir silme ile zenginleştirilmiştir. Demir kepenkler bütün örneklerde görülür.

3. *Duvar Silmeleri*

Bazı örneklerde katları ayıran cephe elemanları olarak düzenlenmişlerdir.

4. *Köşe Dikmeleri*

Zengin cephe elemanlı örnekler olarak değerlendirilen yapılarda cepheye bir süsleme ögesi olarak katkıda bulunmak üzere düzenlenmiş elemanlardır.

5. *Saçak Silmeleri*

Konutlarda geniş saçaklar görülmez. Saçak silmeleri cephe düzenini tamamlayan elemanlar olarak gözlenir.

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE RUMLARIN URLA YARIMADASINA GELİŞLERİ NEDENLERİ VE ETKİNLİKLERİ

Rumların 18. ve 19. yüzyıl başlarında Urla yarımadasına gelişleri ile ilgili mahalli rivayetler şunlardır:

"Takriben 150 sene kadar evvel (1960-150 = 1810?) Hacı Memiş Ağa çiftlik işlerinde çalıştırılmak üzere Sakız adasından bir miktar Rum Çeşme'ye getirmiştir. Bunlar daha sonra kendi akrabalarını da getirmek suretiyle çoğalarak Çeşme kazasının bir kısmını işgal etmişlerdir. Zamanla bu Rumlar köylere de yerleşerek kayalık arazileri set yapmak ve başka yerden toprak taşımak suretiyle bağlıklar kuruyorlar ve Sakız adasından koyun getirerek yetiştirmeye başlıyorlar"¹.

"Vaktiyle Çeşme'de de arazi büyük parçalar halinde idare edilir ve oralarda karasabanla hububat ziraati yapılmış; Çeşme, kalesi etrafında ufak bir kasaba imiş ve mamur Rum köyleri meydana gelmezden ev-

1 R. SÖNMEZ, "Sakız koyunlarının ırk vasıfları, vücut yapıları ve verimleri ile bunların diğer sütçü koyunlarla mukayeseleri üzerinde bir araştırma", *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, 1960. Erzurum: 1961, s. 49-77.

T. BAYKARA, "19. yüzyılda Ura Yarımadasında Nüfus Hareketleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomi Tarihi (1071-1920)*, Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, Ankara: 1980, s. 280.

vel onların yerinde o vakitler ufak ve ibtidai çiftlik tesisleri varmış, tnsan elinin azlığından ve himmetsizliklerinden, bu çiftlikler sahiplerine pek az fayda sağlanmış. Fakat Çeşme bu durumda iken adalar da, nüfus fazlalığından muzdarip bulunuyormuş, oralardan da nüfus kendine taşacak yer aramakta imiş. İşte adalardan bazı çalışkan ve becerikli Rumlar ihtiyaç sebilciyle Çeşme'deki çiftlik sahiplerine müracaat ederek kendilerine ayrılacak küçük arazi parçaları üzerinde bağ tesisine izin almışlar ve uzunca bir müddet faydalanacakları bu bağlan bu müddetin hitamında bağ olarak aynen çiftlik sahiplerine bırakmayı taahhüd etmişler.

İlkinbirkaç açığözün teşebbüsü ile açılan bu çığır kısa zamanda taamüm etmiş ve her tarafta yer yer bağlar tesis edilmeye, halk çoğalmaya ve pek tabii olarak adalardan getirilen Rum aileleri için evler yapılmaya ve köyler kurulmaya başlamış².

Urla'daki nüfus artışı için ise şöyle bir açıklama yapılmaktadır:

"Rumlar, Urla'daki toprak sahibi ağalar tarafından çalıştırılmak üzere getirildi. Bunlar Nakşe Adası'ndan gelmişlerdi. Bir zaman sonra Urla'lı birkaç ağa; "madem buradasınız, ibadetinizi de yapınız" diyerek kilise yapmalarına da izin veriyorlar. Aya-yorgi'yi önce entepüften' yapıyorlar. Nikaria, Adası'ndan da bir papaz getiriyorlar ki, adı Hortopet imiş"³.

Bütün bu rivayetlere göre; Rumlar birer Türk yerleşmesi olan bu yerlere daha sonra gelmiş ve yerleşmişlerdir.

Urla yarımadasında, 19. yüzyıl başlarında da Türk nüfusunun hakim özelliklerinin görüldüğü kaynaklardan anlaşılmaktadır⁴. Ancak salgın hastalıklar, Türk erkeklerinin asker olma zorunluluğu gibi nedenlerle Urla'da Türk nüfusu kısmen de olsa azalırken, Rum nüfusu artış göstermiştir⁵.

2 H. URAN, *Hatıralarım*, Ankara: 1969, s. 67.

T. BAYKARA, Aynı eser, s. 281.

3 T. BAYKARA ,Aynı eser, s. 281.

4 C. MACFARLANE, *Constantinople in 1828* London: 1829, s. 70.

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatname*, IX, İstanbul: 1935, Urla, s. 100-104; Çeşme, s. 107-109; Seferihisar, s. 130-131. ,

5 T. BAYKARA, Aynı eser, s. 284,

URLA'DA 19. YÜZYIL SONLARINDAKİ NÜFUS, EKONOMİK VE MEKANSAL YAPI

1. Nüfus⁶:

Nüfus hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında; 19. yüzyıl başlarında Türklerin sayı ve oran bakımından hakim oldukları Urla'da ve tüm Urla yarımadasında, yüzyılın sonlarında durum değişmiş, Rum nüfus, sayı ve oran bakımından artmıştır. Rumların sayı ve oran bakımından artmaları, Türk nüfusun gerilemesi ile oluşmuştur. Türk nüfusunun azalmasının başlıca sebebi salgın hastalıklar ve özellikle savaşlardır. Genç erkek nüfusu askere gidip, büyük kayıplara uğrayan Türklerin yanında Rumların ve bütün hristiyanların Tanzimattan sonra daha da artırılan hakları ve askerlik yapmamaları, nüfuslarının artmasında en büyük etken olmuştur⁷.

2. Ekonomi:

Bu dönemde Urla'da başlıca tarım faaliyetleri bağcılık ve zeytinciliktir⁸.

Urla kazasının ihracat ve ithalatları, kuzeyde 4400 m. mesafede, aynı ismi taşıyan limandan yapılmaktaydı. Çeşme-İzmir şosesinin kollarından biri, doğrudan doğruya bu limana yönelmekte ve burada memleketin ihracını amaçladığı ürünler için dükkanlar ve depolar yer almaktaydı. Buradaki ticari hareket son derece önemliydi⁹.

3. Mekansal Yapı:

Urla bu dönemde, İngiliz, Avusturya, Macaristan ve Rum konsololarının bulunduğu bir kaza merkezidir. Urla'da Duyunu Umumiye'nin bir bürosu, tütünle ilgilenen inhisar idaresi, uluslararası servislerin Türkçe ve Avrupa dillerinde çalışan bir telgraf istasyonu vardır. Genelde ken-

6 Urla'daki nüfus hareketleri ile ilgili olarak T. BAYKARA'nın "19. yüzyılda Urla Yarımadasında Nüfus Hareketleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomi Tarihi* (1071-1920), Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, Ankara: 1980, s. 279-286. isimli araştırması açıklayıcı bilgileri ayrıntılı biçimde vermektedir. Biz çalışmamızda bu araştırmanın sonuçlarından yararlandık.

7 T. BAYKARA, Aynı eser, s. 284.

8 V. CUINET, *La Turquie d'Asie*, Cilt: 3, Paris: 1893, s. 519.

9 V. CLTN'ET, Aynı eser, s. 520.

tin konutları iyi inşa edilmiş olup, burada yaşayanların zenginliği hakkında iyi bir fikir vermektedir. Bütün yollar gaz lambaları ile aydınlatılmıştır¹⁰.

1894'de Urla'da incelemeler yapmış olan Vital Cuinet'nin *La Turquie d'Asie* adlı kitabından bu dönemde Urla'da, ilkokuldan ortaokula kadar 1365 öğrencisi olan ve bunun 1110 u erkek, 255 i kız olan 18 okul olduğunu öğreniyoruz¹¹.

		Okullar		Öğrenciler	
		Erkek	Kız	Erkek	Kız
Müslümanlar	Ortaokul	1		45	
	İlkokul	7		500	
Rum Ortodokslar -	Ortaokul	3		145	
	İlkokul	4	2	400	255
Katolik yabancılar	İlkokul	1		20	
		16	2	1110	255
		18 (okul)		1365 (öğrenci)	

GENEL DEĞERLENDİRME

Urla'da özellikle Zafer Caddesi ve Postahane Sokak'ta yoğun olarak bulunan belirlenebilen tarihleri 1875, 1890, 1895 olan konutlardaki cephe düzenlerini etkileyen nedenler genelde değerlendirildiğinde:

— 19. yüzyıl sonlarındaki Rum nüfus artışı, Urla'da incelemelerimizi gerçekleştirdiğimiz kesimde, geleneksel Türk evi olarak tanımladığımız türden farklı bir mimari karakterin doğmasına neden olmuştur.

— Urla'nın 19. yüzyılda İngiliz, Avusturya, Macaristan ve Rum konsoloslarının bulunduğu bir kaza merkezi olması, bu yüzyıla Urla'nın önemli bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Ayrıca, zeytincilik ve bağcılığa dayanan zengin ekonomik hayatı, gelir durumu yüksek ailelerin varlığını belirlemektedir. Dolayısıyla zengin cephe elemanlı yapıların varlığı açıklanabilmektedir.

10 V. CUINET, Aynı eser, s. 518.

11 V. CUINET, Aynı eser, s. 519.

— Yine ekonomide zeytincilik ve bağcılık bu işle uğraşan- ailelerin konutlarında depo hacimlerine yer verilmesine neden olmuş ve bu hacmin varlığı cephe düzenlerine yansımıştır.

— Zafer caddesi'nin şehrin en önemli ticaret arteri olması nedeniyle ticaret-konut işlevini yüklenen konutlar, bu cadde üzerinde yer almıştır. Cephe düzenleri belirgin bir mimari zenginlik sergileyen bu yapılar, gelir seviyesi yüksek ailelerin konutları olarak belirlenebilir.

— Konutların kalın duvarlı yığma teknikle inşa edilmiş olması ise, iklim özellikleri ile yakından ilgilidir. Yapım-teknîği ile yazın sıcağa kışın soğuğa karşı korunmuşlardır. Demir kepenkler, poyraz rüzgarlarına açık olan konutlar için önemli bir koruyucu eleman olarak cephede yer almışlardır.

— Konutların bugün de iç planda bazı ekleme ve düzenlemelerle çoğunlukla kullanılır olması ve mahallinde yapılan sosyal araştırmalar, yapıların mimarisinin yöre koşullarına göre, sosyal ve ekonomik etkenler sonucu doğduğunu ve cephe düzenlerinin de aynı nedenlerle ortaya çıktığını belirlemiştir.

KAYNAKLAR

AHRWEILER, H. "L'histoire et la géographie de la region de Smyrne entre les deux occupations Turques", *Travaux et Mémoires!*. Cilt: 1, 1965, s. 1-204.

AKIN, H. *Aydınöğulları Tarihi Hakkında bir Araştırma*. Ankara: 1968.

ARDEL, A. "Çeşme Yarımadasında Coğrafi Müşahadeler", *İÜEF Coğrafyaya Enstitüsü Dergisi*, n. VI/ 12, 1961, s. 68-77.

BAYKARA, T. *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir: 1974.

BAYKARA, T. "19. yüzyılda Urla Yarımadasında Nüfus Hareketleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomi Tarihi (1071-1920)*, Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Bildirileri, Ankara: 1980, s. 279-286.

CANPOLAT, E. *İzmir, Kuruluşundan Bugüne Kadar*. İstanbul: 1953.

CUINET, V. *La Turquie d'Asie*, Cilt: 3, Paris: 1893.

EVLIYA ÇELEBİ, Seyahatname, Cilt: IX, İstanbul: 1935.

FONTAMER, V. Voyages en Orient, Paris: 1829.

GEOPGIADES, D. Smyrne, Paris: 1885.

HASLUCK, V.F. "Depopulation in the Aegean Island", The Annual of the British School at Athens, n. 17, (1910-1911) s. 151-175.

———, İslam Ansiklopedisi, Salname maddesi, Cilt: 10, s. 134-136.

MACFARLANE, C. Constantinople in 1829, London: 1829.

SLADE, A. Turkey, Greece and Malta London: 1837.

SÖNMEZ, R. "Sakız koyunlarının vasıfları, vücut yapıları ve verimleri ile bunların diğer sütçü koyunlarla mukayeseleri üzerinde bir araştırma", Atatürk Üniversitesi Yıllığı, 1960, Erzurum: 1961, s. 49-77.

URAN, H. Hatıralarım, Ankara: 1959.